

Dr Teresa Bal-Woźniak

Zakład Przedsiębiorczości i Zarządzania
Politechniki Rzeszowskiej

Mechanizmy kreacji kapitału intelektualnego odpowiadające potrzebom gospodarki opartej na wiedzy

Cywilizacja nasza znalazła się w momencie przełomowym zarówno pod względem politycznym, społecznym, jak i gospodarczym. We wszystkich obszarach ludzkiej aktywności obserwuje się radykalne przyspieszenie zmian technologiczno-cywilizacyjnych, a w ślad za tym zmiany w funkcjonowaniu rynków, państwa i podmiotów gospodarujących, jednostek i całych społeczeństw. Nowe technologie informacyjne i komunikacyjne (ICT) prowadzące do zupełnie odmiennych metod działania stają się możliwe dzięki szybkiemu pomnażaniu wiedzy, umiejętnościom docierania do niej i wykorzystywania jej dla osiągania spodziewanych efektów. Równocześnie sytuują one w lepszej pozycji zarówno jednostki i społeczeństwa, jak i przedsiębiorstwa i gospodarki krajowe, zapewniając im szybszy wzrost jakości życia i produktywności.

Siła sprawcza tych wszystkich przemian tkwi w wiedzy, która postrzegana jest jako czynnik produkcji, składnik dobrobytu, stymulator rozwoju, przedmiot obrotu, narzędzie konkurowania czy wreszcie narzędzie do kreowania bądź pozyskiwania nowej wiedzy.

Wiedza w roli ekonomicznego zasobu¹ do czasów rewolucji teleinformatycznej słusznie mogła być postrzegana jako element uzupełniający tradycyjny układ czynników produkcji. Jednakże współcześnie wiedza stała się najważniejszym endogenicznym czynnikiem produkcji², wnoszącym zasadniczy wkład do jej wzrostu i uchylającym granice wzrostu zrównoważonego³.

¹ Ekonomisci zawsze dostrzegali istotną rolę, jaką odgrywa wiedza w procesach ekonomicznych, ale większość z nich traktowała przedmiot wiedzy jako zbyt ryzykowny, aby się nim zajmować, zob. E. T. Penrose, *The Theory of the Growth of the Firm*, Basil Blackwell, Oxford 1959, [za:] I. Nonaka, H. Takeuchi, *The Knowledge-Creating Company. How Japanese Companies Create the Dynamic of Innovation*, Oxford University Press, New York, Oxford 1995, s. 76.

² *A New Economy? The Changing Role of Innovation and Information Technology in Growth*, OECD, Paris 2000.

³ P. Romer, *Increasing Returns and Long-Run Growth*, „Journal of Political Economy” 1986, no. 94.

Podejście do wiedzy jako składnika dobrobytu wskazuje na tworzenie podstaw materialnego bogactwa z niematerialnej wiedzy; bogactwa jednostek, grup społecznych, narodów. Jak stwierdza P. F. Drucker: „nie jest już możliwe uzyskiwanie wielkich dochodów przy wytwarzaniu i przemieszczaniu rzeczy i dóbr. Nie jest także możliwe uzyskiwanie wysokich dochodów przez kontrolowanie pieniędzy. (...) Jedynym, a przynajmniej głównym, producentem bogactwa są informacje i wiedza”⁴.

Wiedza w roli stymulatora rozwoju doczekała się uznania, co zgodnie potwierdza wielu autorów⁵. Zasięg badań ekonomii rozwoju ograniczony był głównie lub tylko do czynników ekonomicznych, gdy tymczasem dzisiaj wiadomo, że powinna ona obejmować „równie wiele rozmaitych aspektów pozaekonomicznych”⁶. Rolę wiedzy w rozwoju gospodarki i społeczeństw bardzo mocno akcentował E. F. Schumacher, głosząc, że „(...) przekazanie użytecznej wiedzy stanowi dar nieskończenie cenniejszy od wszelkich wsparć materialnych. Cenniejszy z wielu powodów. Posiąść jakąś rzecz można jedynie za cenę prawdziwych wysiłków i poświęceń. Przyjęcie darów materialnych nie wymaga takich poświęceń, obdarowani dostrzegają w nich wyłącznie uśmiech losu. Natura darów intelektualnych jest odmienna. (...) Dar materialny czyni ludzi zależnymi, dar wiedzy – jeśli jest to wiedza odpowiednia – przynosi wolność. Natura daru intelektualnego sprawia jednocześnie, że jego efekty są trwalsze i cenniejsze dla rozwoju”⁷. E. F. Schumacher mówił wprost: „Źródła rozwoju tkwią poza sferą gospodarki, na polu oświaty, organizacji, dyscypliny oraz ponad nią, w niepodległości politycznej i świadomości niezależności narodowej”⁸.

Wiedza jako narzędzie konkurowania znajduje ucieleśnienie w kluczowych kompetencjach, stanowiąc „jedynę źródło komparatywnej przewagi” z racji tego, że zasoby bogactw naturalnych i dostępność kapitału „wypadły z konkurencyjnego równania” i mamy do czynienia z erą gałęzi przemysłu opartych na ludzkim potencjale intelektualnym⁹.

Traktowanie wiedzy jako przedmiotu obrotu wskazuje na jej towarowy charakter. Wprawdzie wiedza ukryta ze względu na trudność jej opisu, a często

⁴ P. F. Drucker, *Spółczesność pokapitalistyczna*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 149.

⁵ E. F. Schumacher, *Małe jest piękne. Spojrzenie na gospodarkę świata z założeniem, że człowiek coś znaczy*, PIW, Warszawa 1981; J. E. Stiglitz, *Knowledge for Development. Economic Science*, The World Bank, Washington 1999; R. Piasecki, *Ewolucja ekonomii rozwoju a globalizacja*, „Ekonomista” 2003, nr 2.

⁶ Tamże.

⁷ E. F. Schumacher, *Małe jest piękne...*, wyd. cyt., s. 221–222.

⁸ Tamże, s. 229.

⁹ Zob. L. C. Thurow, *Przyszłość kapitalizmu. Jak dzisiejsze siły ekonomiczne kształtują świat jutra*, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 1999, s. 93–113.

nawet identyfikacji, nie posiada cech towaru w danym momencie, ale nie oznacza to, że z czasem nie może stać się przedmiotem obrotu.

Wiedza ujmowana jako inwestycja¹⁰ staje się kapitałem. Technologia realizacji tej inwestycji jest łączenie i wymiana wiedzy¹¹. Powstający kapitał ze względu na specyficzne cechy określany jest kapitałem intelektualnym (indywidualnym lub strukturalnym, w zależności od odniesienia – do jednostki czy do przedsiębiorstwa).

Jednym z funkcjonalnych aspektów wiedzy – ściśle powiązaniem z aspektem inwestycyjnym – jest występowanie jej w roli narzędzia do tworzenia lub poszukiwania nowej wiedzy i to zgodnie z zasadą: im posiadana wiedza jest bogatsza i bardziej różnorodna, tym stanowi doskonalsze narzędzie, które zdolne jest do samodoskonalenia się przez fakt posługiwania się nim¹². Jest to fenomenalna właściwość nie występująca w żadnej innej postaci zasobu. Jak wynika jednak z raportu OECD „nie osiągnęliśmy jeszcze etapu, na którym można systematycznie stosować wiedzę do wytwarzania wiedzy”¹³.

Funkcje przypisywane współcześnie wiedzy można mnożyć, udzielenie jednak jednoznacznej odpowiedzi na pytanie czym jest wiedza napotka liczne trudności. Pomimo wielkiej różnorodności definicji, trudno przytoczyć taką, która by pokrywała się z intuicyjnym odczuciem większości odbiorców. Definicja, zgodnie z którą „wiedzą jest informacja zorganizowana jako myślowy model rzeczywistości”¹⁴ posiada na tyle wysoki stopień ogólności, że obejmuje istotnie wszystkie niematerialne zasoby odnoszące się do wytworów intelektu człowieka (wiedzy ukrytej, cichej, niejawnej i wiedzy dostępnej, sprecyzowanej, jawnej)¹⁵, jednak wykorzystanie tej definicji na użytek identyfikacji owych zasobów jest ograniczone właśnie ze względu na niski stopień konkretności.

¹⁰ Charles Handy rozwija zagadnienie pod hasłem „inwestycja w inteligencję”, zob. Ch. Handy, *Wiek paradoksu. W poszukiwaniu sensu przyszłości*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1996, s. 188–204.

¹¹ D. Dobija, *Pomiar i sprawozdawczość kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa*, Wyd. WSPiZ, Warszawa 2003, s. 39–40.

¹² Przyjęcie tej tezy pozwala na odparcie argumentów o nieprzydatności dotychczasowej wiedzy.

¹³ *Knowledge Management in the Learning Society*, OECD, Centre for Educational Research and Innovation, Paris 2000.

¹⁴ K. R. Śliwa, *O organizacjach inteligentnych i rozwiązywaniu złożonych problemów zarządzania nimi*, Wyd. WSM SIG, Warszawa 2001, s. 5.

¹⁵ Za prekursora wymienionych wymiarów wiedzy uznawany jest M. Polany, węgierski badacz (początkowo chemik, a następnie filozof). Rozróżnienie na wiedzę niejawną i jawną oraz przemiany między nimi posłużyły do określenia tzw. spirali wiedzy, czyli konwersji wiedzy w ramach cyklu obejmującego: przystosowanie (niejawna–niejawna), uzewnętrznienie (niejawna–jawna), łączenie (jawna–jawna), uwewnętrznienie (jawna–niejawna). Poszczególne fazy cyklu określane są także jako: socjalizacja, eksternalizacja, kombinacja, internalizacja, zob. I. Nonaka, H. Takeuchi, *The Knowledge-Creating...*, wyd. cyt.

Posługując się tym kryterium, do prezentacji wybrano definicję, zgodnie z którą wiedza to płynne połączenie doświadczenia, wartości, informacji o kontekście oraz eksperckiego wglądu w jakieś zagadnienie, które zapewnia ramy dla oceny i włączenia nowych doświadczeń i informacji¹⁶.

Wiedza jest budulcem kapitału intelektualnego. Wszystkie elementy składowe kapitału intelektualnego (patenty, potencjał innowacyjny, lojalność klientów, reputacja, chęć działania, zaangażowanie, kultura organizacyjna itd.) istnieją dzięki jakiejś postaci wiedzy. Wiedza pochodzi z umysłów¹⁷ ludzi i dzięki umysłom ludzi może być stosowana, może przynosić korzyści.

Stąd też wywodzi się określenie kapitał intelektualny, gdyż zaobserwowano, że pewne niematerialne aktywa, często trudne do określenia, ale z pewnością związane z wiedzą, a raczej będące wynikiem zastosowania wiedzy, przysparzają korzyści i to w stopniu większym niż tradycyjne postacie kapitału, kapitał rzeczowy czy finansowy.

Wiedza zawarta jest w umysłach ludzi w postaci konstrukcji myślowych, wyobrażeń, wrażeń, intuicji, poglądów, koncepcji, przekonań, pomysłów oraz w różnorodnych nośnikach: dokumentach, normach, procedurach, procesach praktykach. Ostatecznie jednak istnieje, może być wyartykułowana i spożytkowana dzięki ludziom. To ludzie mogą zbudować z niej kapitał. Mogą uczynić ją kapitałem intelektualnym albo zmarnować, co znaczy pozostawić bezużyteczną. Z tych też względów postawiono pytanie o sposoby kreowania kapitału intelektualnego dostosowane do potrzeb gospodarki, w której wiedza zajmuje szczególne miejsce.

Wielość funkcji przypisywanych wiedzy wskazuje na wyjątkową jej przydatność we współczesnych gospodarkach, a zatem koniecznością jest podjęcie próby skutecznego zarządzania procesem wytwarzania, rozpowszechniania i wykorzystywania wiedzy. Potrzebne są więc:

- kompleksowe systemy tworzenia, pozyskiwania, przetwarzania i gromadzenia wiedzy,
- sprawne systemy udostępniania i przesyłania,
- umiejętności przyswajania i stosowania wiedzy związane z odpowiednimi technologiami informacyjnymi i komunikacyjnymi.

¹⁶ T. Davenport, L. Prusak, *Working Knowledge. How Organizations Manage What They Know*, Harvard Business School Press, Boston 1998.

¹⁷ Dla jasności wyводу użyto określenia, iż wiedza pochodzi z umysłu ludzi. W istocie zagadnienie jest bardziej złożone ze względu na występowanie wiedzy w różnych postaciach. Oprócz wiedzy rozumowej (dostępnej, metafizycznej, obiektywnej), występuje wiedza doświadczalna (ukryta, fizyczna, subiektywna), szerzej na ten temat zob. G. Bateson, *Steps to an Ecology of Mind*, Paladin, London 1973, [za:] I. Nonaka, H. Takeuchi, *The Knowledge-Creating...*, wyd. cyt. Poczynione uwagi nie przeczą tezie, że wiedza jest budulcem kapitału intelektualnego.

Z punktu widzenia przedsiębiorstwa wymienione działania są elementami procesu zarządzania wiedzą w organizacji. Jednakże z punktu widzenia gospodarki i poszczególnych obywateli za wymienionymi warunkami stoją rozwiązania przesądzające o podaży zasobów wiedzy, kreowanych, pozyskiwanych, przetwarzanych i gromadzonych w określonych bankach wiedzy; oferujące udostępnienie i przesłanie potrzebnych wiadomości; wyposażające w umiejętności przyswajania i wykorzystywania dostępnej wiedzy.

Dominujące znaczenie wiedzy i zastąpienie przez nią kapitału w tradycyjnym tego słowa znaczeniu jest podstawą do powszechnych już sądów co do pojawienia się nowego ładu gospodarczego określanego jako gospodarka oparta na wiedzy. Ten rodzaj gospodarki w ostatnich kilkunastu latach wyłonił się jako ważna dziedzina myśli teoretycznej oraz działań politycznych w skali globalnej, kontynentalnej, narodowej i regionalnej¹⁸. W definicjach zawartych w programach *eEurope* i *ePolska* określana jest jako nowy model gospodarki, której funkcjonowanie opiera się na jak najpełniejszym wykorzystaniu zasobów wiedzy i innowacyjności oraz na powszechnym dostępie do informacji. Poprzez stanie na tej definicji nie byłoby właściwe, gdyż nie jest wyeksponowana rola przedsiębiorstwa, które w gospodarce rynkowej jest jedynym „podmiotem przesądzającym o aktywności gospodarczej”, tworzącym dochód (nową wartość), podczas gdy z dwu pozostałych podmiotów – gospodarstwo domowe zajmuje się konsumpcją, a państwo głównie wtórną redystrybucją (choć w istocie państwo jest podmiotem „niejako o dwóch obliczach i rolach”)¹⁹.

Mając na uwadze wkład przedsiębiorstw w pomnażanie dobrobytu narodowego, wkład zależny od stopnia powodzenia działań przedsiębiorczych, należy podkreślać, że gospodarka oparta na wiedzy to taka, w której dla większości przedsiębiorstw czynnikiem przewagi konkurencyjnej jest wiedza. Podkreślenie nawiązuje wprost do wysuwanych tez, że to sektor gospodarczy kształtuje tempo i zakres przemian w społeczeństwie, że gospodarka oparta na wiedzy stanowi podstawę społeczeństwa informacyjnego i że społeczeństwo informacyjne będzie na tyle konkurencyjne, na ile jego gospodarka zostanie oparta na wiedzy²⁰.

Zdaniem A. Koźmińskiego, o gospodarce opartej na wiedzy można mówić obecnie tylko w odniesieniu do gospodarek najwyżej rozwiniętych. Kraje mniej rozwinięte nie mogą jednak liczyć na to, że ich gospodarka stanie się opartą

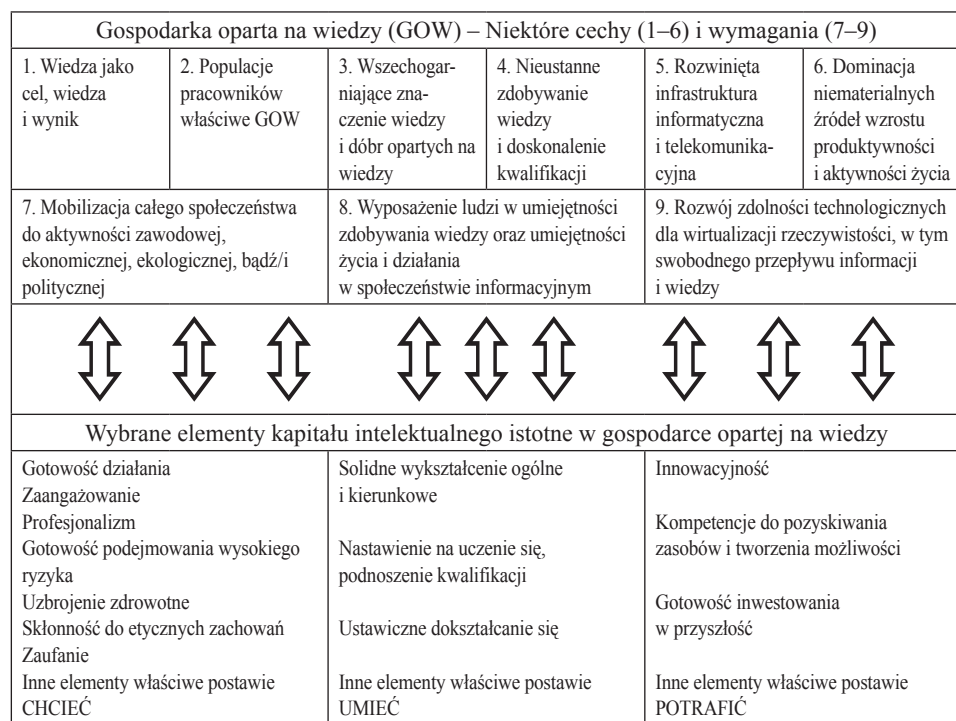
¹⁸ *Gospodarka oparta na wiedzy. Wyzwanie dla Polski XXI wieku*, A. Kukliński (red.), KBN, Warszawa 2001.

¹⁹ T. Gruszecki, *Współczesne teorie przedsiębiorstwa*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 21–22.

²⁰ W. Abramowicz, *Obywatele globalnego społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Polska w drodze do globalnego społeczeństwa informacyjnego*, Raport o rozwoju społecznym, UNDP, Warszawa 2002, s. 121.

na wiedzy w efekcie działania sił rynkowych. Konieczne jest przystąpienie do budowy gospodarki opartej na wiedzy, tzn. tworzenia warunków sprzyjających powstawaniu i sukcesowi przedsiębiorstw, które opierają na wiedzy swoją przewagę konkurencyjną²¹. Zatem szczególna rola przypada nauce, edukacji i technice, a konkretnie ludziom wykazującym aktywność w ramach tych sfer, ale także w ramach obszarów wzajemnych zależności i powiązań. Stosując pewien skrót myślowy można stwierdzić, że w tej triadzie nauka winna zapewnić odpowiednią i dostateczną podaż wiedzy i „produktów wiedzy”, edukacja odpowiedzialna jest za przygotowanie „społeczeństwa wiedzy”, w tym „ludzi wiedzy”, a technika ma umożliwić szybki i tani dostęp do wiedzy oraz jej spożytkowanie dla osiągnięcia określonych rezultatów.

Cechy gospodarki opartej na wiedzy w połączeniu z wyzwaniem z nich wynikającymi zestawiono z wybranymi elementami kapitału intelektualnego (rysunek 1).

Rysunek 1. Kapitał intelektualny a gospodarka oparta na wiedzy

Źródło: Opracowanie własne.

²¹ A. Koźmiński, *Jak tworzyć gospodarkę opartą na wiedzy*, [w:] *Strategia rozwoju Polski u progu XXI wieku*, Komitet Prognoz, Polska 2000 Plus, PAN, Warszawa 2001.

Z uwagi na to, że mechanizm rynkowy pomimo swoich niedoskonałości jest nadal najlepszym sposobem organizowania aktywności ekonomicznej²² należałoby preferować rynkowe mechanizmy kreowania kapitału intelektualnego jako zasobu, który ma zdolność pomnażania korzyści dla jego posiadacza lub/i innych uczestników gospodarowania. Jednakże rynek jako „mechanizm odwołujący się do egoizmu człowieka, wyrażającego się w indywidualistycznej motywacji dochodowej jako siły twórczej pomyślności jednostki i społeczeństwa, jest równocześnie mechanizmem ekspansji potrzeb nieelementarnych (...), co oznacza nieuchronną obecność państwa w procesach gospodarczych (...) w określaniu preferencji i koncentracji na problemach najważniejszych ze względu na ograniczoność środków realizacji celów”²³. Zatem zadanie zbudowania określonych mechanizmów, w postaci wzajemnie współzależnych składników uruchamiających pożądane procesy, w tym przypadku procesy kreacji kapitału intelektualnego zgodnie z wymogami gospodarki opartej na wiedzy, spoczywa na państwie.

Podejmując próbę wskazania tych mechanizmów przyjęto założenie, by były one wkomponowane w naturalne zachowania człowieka. Stąd propozycja wykorzystania konstrukcji opartej na sprawdzonym modelu *chcieć–umieć–potrafić* dla wskazania mechanizmów społecznych, edukacyjnych i infrastrukturalnych jako podstawowych w świetle podjętego tematu (tabela 1).

Tabela 1

Zasady wyodrębniania mechanizmów kreacji kapitału intelektualnego

Rodzaj mechanizmów	Podstawy mechanizmów	Charakterystyka
1. Mechanizmy społeczne	Socjologiczne Psychologiczne Biologiczne	Nakierowane na zwiększanie uzbrojenia motywacyjnego i kształtowanie kapitału społecznego (w kontekście CHCIEĆ)
2. Mechanizmy edukacyjne	Świadomościowe Kompetencyjne	Nakierowane na zwiększanie uzbrojenia edukacyjnego, tj. na wyposażenie ludzi w umiejętności zdobywania wiedzy oraz umiejętności życia w społeczeństwie informacyjnym (w kontekście MÓC)
3. Mechanizmy infrastrukturalne	Informacyjne Informatyczne Telekomunikacyjne Techniczne Ekonomiczne Finansowe	Nakierowane na kształtowanie możliwości realizacyjnych (w kontekście POTRAFIĆ)

Źródło: Opracowane własne.

²² M. G. Woźniak, *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*, Wyd. AE w Krakowie, Kraków (w druku).

²³ Tamże.

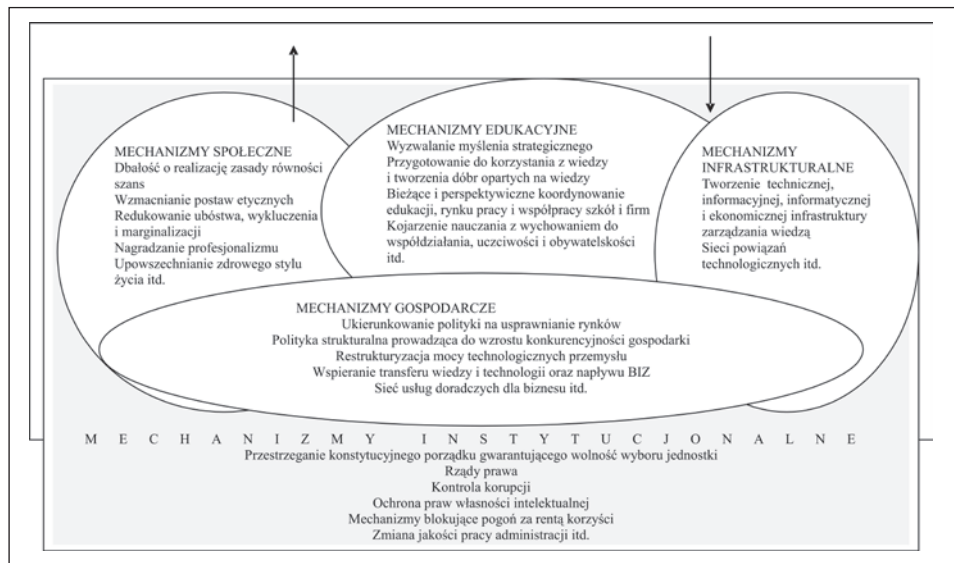
Za najważniejsze – dla budzenia świadomości występowania potrzeby stosowania odmiennych sposobów podejmowania decyzji w warunkach gospodarki opartej na wiedzy, uznane zostały mechanizmy społeczne. Odwołując się do biologicznych (zdrowotnych), psychologicznych i socjologicznych podstaw wyznaczają „bazę”, przesadzając, czy będziemy mieć do czynienia ze społeczeństwem o dobrej kondycji, pełnym energii, chęci działania i współdziałania, z odpowiednio ukształtowanymi kulturowo jednostkami oraz z odpowiednią jakością kapitału społecznego. Osiągnięcie takiego stanu wymaga niestety wielu lat, a zatem nie można odsuwać tej grupy mechanizmów na dalszy plan. Do mechanizmów społecznych należą: dbałość o realizację zasady równości szans jako podstawy motywacji, wzmacnianie postaw etycznych, narzędzia redukujące i blokujące ubóstwo, wykluczenie i marginalizację, nagradzanie profesjonalizmu, upowszechnianie zdrowego stylu życia itd.

Większość autorów wskazuje w pierwszej kolejności na mechanizmy edukacyjne, co wynika z wielu w pełni uzasadnionych przyczyn. W społeczeństwie informacyjnym są w stanie „odnaleźć się” ci, którzy posiadli umiejętności zdobywania wiedzy, czemu może służyć odpowiednio funkcjonujący system oświaty i szkolnictwa wyższego²⁴, „system korzystania z doświadczenia”, system kształcenia ustawicznego. Problem zaniedbań występujących w Polsce w zakresie edukacji i nauki wydaje się być powszechnie znany i dyskutowany w różnych gremiach, podejmowany na szczeblu krajowym (w tym rządowym) czy międzynarodowym. Mówienie o problemie stwarza iluzję ważności, ale brak konkretnych działań powoduje, że prawdziwe zagrożenie przenoszone jest na następne pokolenia na takiej samej zasadzie, jak my ponosimy konsekwencje zaniedbań w poprzednich okresach. W obszarze edukacji mechanizm rynkowy wymaga różnokierunkowego wsparcia i stąd wielość mechanizmów takich jak: system bieżącej i perspektywicznej koordynacji edukacji, rynku pracy i współpracy szkół z przedsiębiorstwami, elastyczne systemy kształcenia zdolności dostosowawczych, kreatywności i przedsiębiorczości, kojarzenie nauczania z wychowaniem do współdziałania, uczciwości i obywatelskości, ukierunkowanie na elastyczne dostosowywanie do nowych wyzwań (kreatywność, ustawiczne kształcenie, przedsiębiorczość, wyzwalanie myślenia strategicznego, przygotowanie do korzystania z wiedzy i tworzenia dóbr opartych na wiedzy).

Trzeci rodzaj mechanizmów – dopełniający poprzednie – to mechanizmy infrastrukturalne obejmujące kształtowanie możliwości realizacyjnych i zapewniające warunki dla wirtualizacji rzeczywistości, w tym szczególnie swobody przepływu informacji i wiedzy.

²⁴ Interesujące uwagi na temat roli szkoły w tworzeniu podstaw społeczeństwa opartego na wiedzy zawiera opracowanie: S. Kwiatkowski, *Bogactwo z wiedzy*, [w:] *Gospodarka oparta na wiedzy...*, wyd. cyt., s. 250–254.

Ze względu na różnorodne współzależności omawianie mechanizmy przedstawiono graficznie dla zobrazowania ich wzajemnych powiązań, gdyż w rzeczywistości wymagają one zintegrowanego zespołu działań (rysunek 2).

Rysunek 2. Identyfikacja mechanizmów kreacji kapitału intelektualnego w gospodarce opartej na wiedzy

Źródło: Opracowanie własne.

Konieczne jest również uwzględnienie innych mechanizmów wchodzących w zakres polityki gospodarczej, a ukierunkowanych na usprawnianie rynków. W szczególności chodzi o politykę strukturalną ukierunkowaną na przekształcanie mocy i zdolności technologicznych dla uzyskania konkurencyjności gospodarki, ułatwienia w rozwoju sektora badawczo-rozwojowego w kontekście nakładów na B+R, wspieranie transferu wiedzy i technologii oraz napływu BIZ, tworzenie sieci usług doradczych dla biznesu itd.

Instrumenty szczegółowe, których nie sposób wymieniać ze względu na ramy opracowania oraz wszelkie działania operacyjne, mają szansę zafunkcjonować pod warunkiem, że zostanie odpowiednio ukształtowane otoczenie instytucjonalne²⁵. Instytucje – szeroko rozumiane – jako reguły postępowania, ze względu na charakter i zróżnicowanie (formalne, np. prawo i nieformalne, np. przyjęte społecznie konwencje) mogą wielorako – pośrednio i wprost – oddziaływać na kreowanie kapitału intelektualnego oraz efektywne spożytkowanie kapitału dostępnego. Za najbardziej pilne należy przyjąć: dbałość państwa

²⁵ O.E. Williamson, *Ekonomiczne instytucje kapitalizmu*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1998,

o przestrzeganie konstytucyjnego porządku gwarantującego wolność wyboru jednostki, rządy prawa, kontrolę korupcji, ochronę praw własności intelektualnej, mechanizmy blokujące pogoń za rentą korzyści, system zarządzania jakością w administracji, zwiększenie różnorodności publicznych form działań w sferach nierynkowych.

Wyniki badań nad uwarunkowaniami instytucjonalnymi w Polsce i niektórych krajach posocjalistycznych²⁶ każą sądzić, że proces kształtowania zmian odpowiadających gospodarce opartej na wiedzy nie będzie łatwy ze względu na zaszłości natury społecznej, ekonomicznej i kulturowej.

Wiele mechanizmów ze względu na złożony charakter może być zakwalifikowanych równocześnie do różnych obszarów. Dotyczy to zwłaszcza mechanizmów instytucjonalnych.

Analiza gospodarki opartej na wiedzy z perspektywy polskiej wymaga dwojakiego jej postrzegania. Z jednej strony potrzebne jest dostrzeżenie pewnego trendu rozwojowego, bowiem ten nowy model gospodarki ujawnił się jako konsekwencja pewnych zjawisk i procesów technologicznych, ideologicznych i innych występujących w różnorodnych przekrojach, a zatem i Polska zostanie nim ogarnięta. Po drugie, budowa gospodarki wiedzy i społeczeństwa wiedzy jest dla Polski warunkiem uczestnictwa w korzyściach związanych z globalizacją, sposobem na urzeczywistnienie trwałego wzrostu gospodarczego, umożliwiającego niwelowanie negatywnych skutków procesów rozwojowych, w tym nierówności społecznych. Czy jednak tak się stanie zależeć będzie, jak twierdzi Drucker, od tego, jak kraje – „ich intelektualni liderzy, liderzy biznesu, liderzy polityczni, ale przede wszystkim każdy z nas w swojej pracy i życiu – zareagują na wyzwania okresu przejściowego (...)”²⁷. Kapitał intelektualny ze względu na osobniczy charakter jest trudny do okiełznania i tym bardziej muszą być podejmowana próby dla włączenia jego rozwoju w nurt pożądanых tendencji.

²⁶ [Za:] A. Wojtyna, *Nowe kierunki badań nad rolą instytucji we wzroście i transformacji*, „Gospodarka Narodowa” 2002, nr 10.

²⁷ P. F. Drucker, *Spółczesność...*, wyd. cyt., s. 20.

LITERATURA

- A New Economy? The Changing Role of Innovation and Information Technology in Growth*, OECD, Paris 2000.
- Davenport T., Prusak L., *Working Knowledge. How Organizations Manage What They Know*, Harvard Business School Press, Boston 1998.
- Drucker P. F., *Spółczesność pokapitalistyczna*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Dobija D., *Pomiar i sprawozdawczość kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa*, Wyd. WSPiZ, Warszawa 2003.
- Gospodarka oparta na wiedzy. Wyzwanie dla Polski XXI wieku*, Kukliński A. (red.), KBN, Warszawa 2001.
- Gruszecki T., *Współczesne teorie przedsiębiorstwa*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Handy Ch., *Wiek paradoksu. W poszukiwaniu sensu przyszłości*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1996.
- Koźmiński A. K., *Jak stworzyć gospodarkę opartą na wiedzy*, [w:] *Strategia rozwoju Polski u progu XXI wieku*, Komitet Prognoz, Polska 2000 Plus, PAN, Warszawa 2001.
- Knowledge Management in the Learning Society*, OECD, Centre for Educational Research and Innovation, Paris 2000.
- Nonaka I., Takeuchi H., *The Knowledge-Creating Company. How Japanese Companies Create the Dynamic of Innovation*, Oxford University Press, New York, Oxford 1995.
- Polska w drodze do globalnego społeczeństwa informacyjnego*, Raport o rozwoju społecznym, UNDP, Warszawa 2002.
- Piasecki R., *Ewolucja ekonomii rozwoju a globalizacja*, „*Ekonomista*” 2003, nr 2.
- Romer P., *Increasing Returns and Long-Run Growth*, „*Journal of Political Economy*” 1986, no. 94.
- Schumacher E. F., *Małe jest piękne. Spojrzenie na gospodarkę świata z założeniem, że człowiek coś znaczy*, PIW, Warszawa 1981.
- Stiglitz J. E., *Knowledge for Development. Economic Science*, The World Bank, Washington 1999.
- Śliwa K. R., *O organizacjach inteligentnych i rozwiązywaniu złożonych problemów zarządzania nimi*, Wyd. WSM SIG, Warszawa 2001.
- Thurrow L. C., *Przyszłość kapitalizmu. Jak dzisiejsze siły ekonomiczne kształtują świat jutra*, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 1999.
- Williamson O. E., *Ekonomiczne instytucje kapitalizmu*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Wojtyna A., *Nowe kierunki badań nad rolą instytucji we wzroście i transformacji*, „*Gospodarka Narodowa*” 2002, nr 10.
- Woźniak M. G., *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*, Wyd. AE w Krakowie, Kraków (w druku).

Mechanisms of Intellectual Capital's Creation Corresponding to the Needs of Economy Based on Knowledge

Summary

The author proves a thesis that the most important factor for endogenous production's growth and for radical social and economical changes is knowledge. If knowledge has to be not only production's factor, but also development stimulant, the element of prosperity, a tool creating a new knowledge and particularly building blocks of intellectual capital a necessary issue is to identify the whole mechanisms generating economy development based on knowledge. Apart from efficient economies, there were distinguished in the article some social, educational, infrastructural, economical and institutional mechanisms created by state, with highlighting of their actions remaining in harmony with logic.